

Recensie Magazine!

MAAIKE KOFFEMAN

De Koninklijke Bibliotheek organiseerde in het najaar van 2006 een tentoonstelling over publiekstijdschriften. Voor het samenstellen van de tentoonstelling kon de KB putten uit een enorme eigen tijdschriftencollectie. Deze vormt ook de basis voor twee begeleidende publicaties: *Het tijdschriftenboek*, een handzaam bladerboekje samengesteld door medewerkers van de KB en *Magazine! 150 jaar Nederlandse publiekstijdschriften*, een boek met meer wetenschappelijke pretenties. KB-ers en wetenschappers kwamen op 26 januari samen op een studiemiddag georganiseerd door de KB en de redactie van *TS Tijdschrift voor Tijdschriftstudies*. Hier presenteerden enkele tijdschriftonderzoekers hun bevindingen. De middag werd afgesloten met een bezoek aan de tentoonstelling. Een impressie.

STUDIEMIDDAG

Marieke van Delft, inhoudelijk coördinator van de tentoonstelling, vertelde over *The making of Magazine!* De KB organiseerde in het verleden twee grote publieksexposities buiten de deur: *Het Wonderbaarlijk Alfabet in 1998* (Nieuwe Kerk, Amsterdam) en *Wonderland in 2002* (Kunsthal, Rotterdam). In 2006 wilde de KB haar rijke collectie publiekstijdschriften aan het publiek tonen. Omdat er geen geschikte externe plek te vinden was, werd de expositie gehouden in het nieuwe magazijn van de KB. De titel *Magazine!* verwijst dus niet alleen naar het onderwerp, maar ook naar de locatie.

Om de tentoonstelling voor een groot publiek interessant te maken, werd gekozen voor een thematische aanpak. De bezoeker wandelt door verschillende zones, waarbij de thema's steeds persoonlijker worden. De vormgeving (door ontwerpbureau Nexus Creative People uit Antwerpen) sluit op allerlei manieren aan bij de inhoud en ook worden multimediale middelen ingezet om de tijdschriften tot leven te brengen. Een bezoek aan de tentoonstelling moet een belevenis zijn, die herkenning en verwondering oproept.

Ondanks het aansprekende onderwerp en de moderne vormgeving bleven de bezoekersaantallen achter bij de verwachtingen. Kennelijk weet het grote publiek de KB nog niet te vinden, wat waarschijnlijk te maken heeft met het wat stoffige imago van de bibliotheek.

Hestia Bavelaar, auteur van een dissertatie over de *Kroniek van kunst en cultuur* (1935-1965) sprak over de rol van kunstinstituten in het proces van canonvorming. Tijdschriften laten een meer genuanceerd beeld van een bepaalde periode zien dan het reductionistische beeld dat we kennen uit de geschiedschrijving. Zo is het opmerkelijk om te zien dat de *Kroniek van kunst en cultuur* De Stijl afwees als een verouderde vorm van modernisme. Pas in de jaren 1960 werd deze beweging herontdekt en krijg zij een centrale plaats toebedeeld in de kunstgeschiedenis. Tijdschriftonderzoek kan dus een corrigerende functie hebben ten opzichte van de heersende canon.

Tijdschriftonderzoeker Lotte Jensen hield een onderhoudend verhaal over de handwerkkrage in negentiende-eeuwse vrouwentijdschriften als *Penélope* en *Aglaja*. Deze tijdschriften verspreidden een ideaalbeeld van vrouwelijkheid, waarbij de vrouw werd afgeschilderd als de spil van het gezin. Haar handwerkjes waren een vorm van bezigheidstherapie (ledigheid moest te allen tijde vermeden worden) en hadden tot doel het huis gezellig aan te kleden, maar dienden ook een hoger ideaal. Om het armlastige vaderland te steunen, organiseerden de vrouwentijdschriften handwerkverlotingen. Handwerken voor het vaderland, kortom: het summum van negentiende-eeuwse vrouwelijkheid.

Hans Ester was verantwoordelijk voor het lemma over Donald Duck in het boek *Magazine!* Onder het motto "Wie beschrijft ons geluk met wekelijks Donald Duck?" deelde hij zijn ervaringen als lezer van het eerste uur. Als literatuurwetenschapper probeerde hij vervolgens het overweldigende succes van het "vrolijke weekblad" te verklaren. Er volgde een geanimeerde discussie over de vraag of Donald Duck in de verzuilde jaren vijftig tot het protestantse kamp gerekend moest worden.¹

1. De bijdrage van Hans Ester is gepubliceerd in het *Nederlands Dagblad* van 16 februari 2007.

De laatste bijdrage aan de studiemiddag was van Joke Hermes. Zij schetste de geschiedenis van het mannenblad, een schijnbaar recente uitvinding. Hermsen liet zien dat voorheen veel 'algemene' bladen zich in feite richtten op een mannelijk lezerspubliek (via de marketingformule "bloot & dood"). Vanaf de jaren 1980 zetten internationale licentiebladen de trend van de echte mannenbladen in gang.

DE EXPOSITIE

De tentoonstelling *Magazine!* is vormgegeven als een driedimensionaal tijdschrift. De vormgeving van de tentoonstelling is ingenieus en op allerlei manieren geïnspireerd door het thema. Zo is er in plaats van een catalogus het eenmalige tijdschrift *Magazine!*, waarin verteld wordt over de achtergronden van de expositie. Verder bevat het blad allerlei artikelen en illustraties over tijdschriftgerelateerde onderwerpen. Hans Renders brengt bijvoorbeeld in kaart wat er zoal over tijdschriften is geschreven (TS-> blijft hier niet onvermeld). Hij constateert dat publiekstijdschriften niet vaak gekozen worden als object van onderzoek; bij *Magazine!* is het juist andersom en ontbreken de literaire en culturele tijdschriften.

Het bezoek begint in Kapsalon De Spiegel, waar de bezoeker zich gratis kan laten knippen door studenten van de Nederlandse Kappersacademie. Hiermee wordt de toon gezet voor de expositie: het gaat nadrukkelijk ook over de roddelbladen die je bij de kapper leest. Het bezoek aan de kapper laat het interactieve karakter van de tentoonstelling zien en de naam geeft aan hoe de tijdschriften worden gepresenteerd: als spiegel van de samenleving.

De eerste zaal is getiteld *Panorama van de wereld* en laat zien hoe tijdschriften omgaan met schokkende gebeurtenissen. De tijdschriftpagina's zijn, gegroepeerd per onderwerp, op zuilen geplakt. Wat opvalt, is dat de berichtgeving in de loop van de tijd steeds harder en confronterender wordt. De afdeling *Toute royale* is geheel gewijd aan de koninklijke familie. Een leuke vondst zijn de laden, waarin gevoelige informatie is verstopt (de affaire Hofmans). Bij *Leve het leven!* is de zaal ingedeeld in de vorm van een menselijk lichaam. Het gaat hier over de maatschappelijke impact van bladen op het persoonlijk leven. Thema's als werk, gezin en emancipatie passeren de revue. Dat levert prachtige tijdsbeelden op en prikkelt regelmatig tot verder lezen.

Eigen huis en vrije tijd gaat over mode en lifestyle en wordt gepresenteerd in de vorm van een huis. Via een *Kijk achter de schermen* bij het maken van tijdschriften en het conserveren daarvan door de KB komen we in de *Boulevard van Passie* en *Paparazzi*. Hier gaat het over de meest intieme en schandaalgevoelige onderwerpen: seks, drugs en rock 'n roll. De harde muziek en de peepshow-opstelling moeten de bezoeker in de juiste stemming brengen.

De KB heeft er werkelijk alles aan gedaan om van deze tentoonstelling een publiekstrekker te maken. Het onderwerp heeft een grote potentiële aantrekkingskracht en de vormgeving maakt het bezoek tot een belevenis. De ondersteunende middelen zijn helemaal van deze tijd: een rondleiding als podcast voor de mp3-speler, een catalogus als glossy magazine en een uitgebreide website met educatief materiaal, webexposities en een quiz.

Toch komt de tentoonstelling niet helemaal uit de verf. De keuze voor het magazijn als expositieruimte is ongelukkig: door de ingenieuze vormgeving heen zie je de kale en lelijke ruimte. Bovendien blijkt voor het grote publiek blijkt de drempel van de KB helaas toch te hoog. Voor de tijdschriftonderzoekers en andere geïnteresseerde wetenschappers biedt de expositie daarentegen te weinig diepgang. Het concept van een tentoonstelling als tijdschrift komt wat geforceerd over en de vorm dreigt de inhoud te overschaduwten. Het materiaal is prachtig om te zien en vormt een rijke bron van cultuurhistorische informatie, maar de expositie mist een duidelijke focus. Door de grote hoeveelheid aan thema's en invalshoeken blijft het allemaal erg oppervlakkig. Wellicht was het verstandiger geweest één thema te kiezen, zodat ook een duidelijker omschreven publiek kon worden aangesproken. Per thema is een vrij willekeurige selectie gemaakt uit de enorme hoeveelheid materiaal, die vrijwel altijd prikkelt tot verder bladeren en lezen. Het nadeel aan deze opzet is dat dat nu juist niet kan; wel slaagt de KB in zijn opzet de bezoeker nieuwsgierig te maken naar de rest van die 6 kilometer tijdschriftmateriaal die het magazijn herbergt. Laten we hopen dat dit lovenswaardige initiatief wetenschappers inspireert meer onderzoek te doen naar de rol van publieksbladen in de maatschappij.

HET TIJDSCHRIFTENBOEK EN MAGAZINE! 150 JAAR NEDERLANDSE
PUBLIEKSTIJDSCRIFTEN

In het kielzog van de expositie verschenen twee publicaties die een beeld geven van de rijke tijdschriftencollectie van de KB. Het tijdschriftenboek is een handzaam kijkboekje dat een beeld geeft van twee-en-halve eeuw Nederlandse tijdschriften in 360 lemma's. Gekozen is voor een omgekeerd chronologische volgorde, waarbij voor elk geselecteerd tijdschrift een cover uit een bepaald jaar is afgebeeld. Korte informatieve teksten, geschreven door KB-medewerkers, geven een inhoudelijke typering van het blad. Daarnaast vindt de lezer enkele belangrijke gegevens over het blad (uitgevers, looptijd, rubrieken). Door de chronologische opzet krijgt de lezer een mooi beeld van de ontwikkelingen in het tijdschriftenwezen sinds 1717. Gekozen zijn de bekendste en langstlopende algemene publiekstijdschriften, maar ook enkele anderssoortige bladen (hobby- en vakbladen, *Kampioen*, etc.) komen aan bod, om een beeld te geven van de diversiteit van het veld. Het beeld dat oprijst uit het boekje is dat van een tijdschriftenmarkt die zich steeds meer specialiseert. Waar kranten en andere media de behoefte aan algemene informatie bevredigen, lezen mensen tijdschriften vanuit een bepaalde specifieke interesse of hobby. De hedendaagse covers zijn opvallend vormgegeven en schreeuwen om aandacht in het overvolle tijdschriftenschap. Daarnaast is het omslag van *Margriet* (*Weekblad voor moeder en kind*) uit 1952 een oase van rust: naast een grote foto van Juliana staat als enige tekst het wervende "Gratis Knippatronen".

Een nadeel van de gekozen opzet is dat de afgebeelde individuele tijdschriften moeilijk terug te vinden zijn en dat de indeling bij een bepaald jaar min of meer willekeurig is. Juist bij langlopende tijdschriften is het interessant de ontwikkeling door de tijd heen te tonen. Aan de behoefte naar meer diepgang en historische situering voldoet het koffietafelboek *Magazine! 150 jaar Nederlandse publiekstijdschriften*, dat minder titels bespreekt en veel meer achtergrondinformatie geeft. Dit boek heeft meer wetenschappelijke pretenties; naast KB-medewerkers hebben verschillende tijdschriftonderzoekers eraan bijgedragen. De focus ligt helemaal bij algemene publiekstijdschriften, waarvan er 71 uitgebreid beschreven worden, voorzien van prachtig beeldmateriaal. De tijdschriften zijn opgenomen in chronologische volgorde van eerste verschijning. Het lemma over *Libelle* laat aan de hand van

vijf verschillende covers de ontwikkeling van het tijdschrift zien. De verschillen lijken enorm, maar onder de oppervlakte is de redactionele formule altijd dezelfde gebleven. De succesformule wordt kernachtig weergegeven in een citaat van bladenmaker Rob van Vuure: "Ik denk dat wij de Nederlandse vrouw beter begrijpen dan haar man dat doet." Libelle groeide uit van een vakblad voor de huisvrouw tot een lifestyle-merk en liep daarmee voorop in een trend die de huidige bladenmarkt typeert.

De lemma's over individuele tijdschriften worden afgewisseld met achtergrondartikelen. Een inleiding van Nel van Dijk schetst de geschiedenis van het Nederlandse publiekstijdschrift. Verderop in het boek staan thematische artikelen over bepaalde genres en over aspecten van het bladenvak. Het boek eindigt met een beschouwing over een belangwekkende ontwikkeling die in de tentoonstelling helemaal niet aan de orde komt: de opkomst van elektronische tijdschriften. Het roept de vraag op of het papieren tijdschrift niet zijn langste tijd heeft gehad.

Net als het *Tijdschriftenboek* is ook deze publicatie een mooi bladerboek dat herkenning en verwondering oproept. In *Magazine!* is er voor gekozen minder tijdschriften te behandelen, zodat er dieper op de materie kan worden ingegaan. Het is overigens jammer dat de selectie van tijdschriften nergens wordt verantwoord.

Marieke van Delft, Nel van Dijk,
Reinder Storm (red.) *Magazine! 150
jaar Nederlandse publiekstijdschriften*.
Zwolle: Waanders uitgeverij, 2006,
232 p. ISBN 90 400 8274 X € 24,95

Het tijdschriftenboek. Zwolle: Waanders
uitgeverij, 2006, 384 p. ISBN 90 400
82715 € 14,95